การประพันธ์ทางเดี่ยวขิม เพลงพญาครวญ สามชั้น
Music Composition for *Khim* Solo "PHA YA KRUAN SAM CHAN"

สุวิวรรธ์น ลิมปชัย[*1] และตั้งปณิธาน อารีย์[2]
Suwiwan Limpachai[*1] and Tangpanidhan Aree[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการประพันธ์ทางเดี่ยวขิม เพลงพญาครวญ สามชั้น โดยเรียบเรียงขึ้นในลักษณะเพลงเดี่ยว เพื่ออวดฝีมือของผู้บรรเลง ทั้งในเรื่องของความจำ ไหวพริบปฏิภาณ และเพื่อแสดงสำนวนกลอนในบทเพลง ทั้งนี้ผู้ประพันธ์ได้วางลำดับการประพันธ์โดยศึกษาจากทำนองหลัก พิจารณาอารมณ์เพลงจากท่วงทำนองและบทร้อง สำเนียงของเพลง ทำนองสารัตถะ ลักษณะพื้นฐานการบรรเลงของเครื่องดนตรี การใช้หน้าทับ จังหวะฉิ่ง ลีลาที่เกี่ยวข้อง พิจารณากลอนเพลงที่ใช้โดยคัดเลือกทำนองให้เหมาะสมกับวิธีการบรรเลง ตลอดจนคัดลือกทำนองที่สลักสลวย ความกลมกลืนของท่วงทำนองในลักษณะสัมผัสใน และสัมผัสนอก พิจารณาลูกตกสำคัญ และลูกตกรองจากจังหวะฉิ่งในแต่ละช่วง โดยเพลงพญาครวญสามชั้น มีทั้งสิ้น 3 บันไดเสียง ได้แก่ บันไดเสียงเพียงออล่าง บันไดเสียงเพียงออบน และบันไดเสียงทางนอก ใช้หน้าทับปรบไก่ สามชั้น มี 6 จังหวะหน้าทับ จัดได้ว่าเป็นเพลงที่กลุ่มเพลงเดี่ยวขั้นสูง เป็นเพลงที่มีอานุภาพในการสร้างความรู้สึกสะเทือนอารมณ์แก่ผู้ฟัง ผู้ประพันธ์เลือกวิธีการประพันธ์ทางเดี่ยวในรูปแบบขนบภักดิ์สบสมัย ยึดตามขนบธรรมเนียม การพิจารณาทำนองหลักและลูกตก รวมถึงอัตลักษณ์การบรรเลงขิมของครูมนตรี ตราโมท ทางขิมนี้เป็นทางที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น การใช้กลวิธีสะบัด สะเดาะ ขยี้ การตีสลับช่วงเสียง มุ่งหวังให้เป็นเพลงพญาครวญที่สร้างสุนทรียะและความสำเริงแก่ผู้รับฟังได้อย่างสมบูรณ์

คำสำคัญ : ทางเดี่ยวขิม / พญาครวญสามชั้น / การประพันธ์ดนตรี

---

* Corresponding author, email: oak_tree9@hotmail.com

[1-2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำภาควิชาดนตรีไทย วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

[1-2] Asst.Prof.Dr., Thai Music Department, College of Music, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

Received: Dec 14, 2023 / **Revised:** Feb 12, 2024 / **Accepted:** Feb 22, 2024

Abstract

This academic article is a composition of the solo Khim. Phaya Khruan Sam Chan, arranged in the form of a solo song. to show off the skills of the players both in terms of memory quick wit and to express the poetic expressions in songs The author has arranged the composition order by studying the main melody. Consider the mood of the song from the melody and lyrics. The accent of the song, the essential melody, the basic characteristics of the playing of the musical instrument. Using overlays, cymbal rhythms, and related styles Consider the poetry used by selecting the melody to suit the method of playing. as well as selecting beautiful melodies The harmony of the melody in terms of inner rhyme and outer rhyme. Consider the important melodies. and the ball falls secondary to the rhythm of the cymbal in each period. There are a total of 3 scales, Piiang or lang scales, Piiang or bon scales and Taang nok scales. By using Natap Bprop gai samchan. 6 strokes. It is classified as a high level single song. The song "Phaya Khruan Sam Chan" is a song that has the power to create emotional feelings for the listener. The author chooses a single method of writing in the style of contemporary traditions. adhere to tradition Consideration of the main melody and treble Including the identity of Kru Montree Tramote's dulcimer playing, this Khim is a unique style, such as using techniques of flicking, picking, crushing, alternating the range of sounds. The aim is to be a song of the Phaya Khruan that creates complete aesthetics and joy for the listener.

Keywords: Khim Solo / Phaya Khruan Sam Chan / Music Composition

บทนำ

ขิม เป็นเครื่องดนตรีที่มีต้นกำเนิดมาจากอาณาจักรเปอร์เซียโบราณในแถบตะวันออกกลาง แพร่กระจายไปสู่ทวีปยุโรป และทุกประเทศในทวีปเอเชีย โดยขิมเข้าสู่ประเทศไทยในสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้รับเอาวัฒนธรรมมาจากประเทศจีน ขิม

ที่คนไทยคิดลอกเลียนมาจากจีนนี้ มีขนาดเล็กกว่าขิมของจีน เสียงของสายขิมก็จะขึ้นเสียงไว้เพียงช่องละ 7 เสียง ระดับเสียงจะห่างเท่ากันตามแบบแผนของเสียงดนตรีไทย ผ่านการปรับปรุงจนได้รูปแบบที่สวยงามมีเอกลักษณ์ความเป็นไทย ขิมได้เข้าสู่วัฒนธรรมดนตรีไทย ผสมผสานอยู่ในวงดนตรีไทย และพัฒนารูปแบบทางด้านกายภาพ ระบบเสียง และวิธีการบรรเลง เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการดนตรีของไทย (สมชาย เอี่ยมบางยูง, 2554 : 39) ขิมเป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียงที่ไพเราะกลมกลืนและได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก บรรเลงเป็นวงก็ไพเราะ บรรเลงคนเดียวก็อ่อนหวาน เทคนิคการบรรเลงสามารถรังสรรค์ได้มิรู้จบ เป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ขิมมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมิได้หยุดยั้ง โดยเฉพาะเพลงเดี่ยวขิม

เพลงเดี่ยว เป็นเพลงที่โบราณจารย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นจากโครงสร้างของทำนองเพลงโดยปกติทั่วไป ให้มีลักษณะทำนองพิสดารหรือเป็นทางพิเศษไปจากเดิม สำหรับเฉพาะเครื่องดนตรีแต่ละชนิดเรียกว่าเป็นการแสดงฝีมือของนักดนตรี ด้วยการบรรเลงเครื่องดนตรีที่ตนถนัด ซึ่งจำเป็นต้องใช้ฝีมือความสามารถและทักษะสูง ทั้งต้องมีความจำดี แม่นยำ และฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ เพราะขึ้นชื่อว่าเดี่ยวแล้วต้องเป็นเพลงที่คีตกวีได้คิดประดิษฐ์กลวิธี เม็ดพรายต่าง ๆ ให้วิจิตรพิสดารกว่าคนอื่นและยังแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (อัศนีย์ เปลี่ยนศรี, 2555 : 125)

การบรรเลงเดี่ยวไม่เพียงแต่เป็นการบรรเลงคนเดียวแล้วจะถือเป็นการบรรเลงเดี่ยว แต่การบรรเลงเดี่ยว เพลง ทำนอง และผู้บรรเลงจะต้องเหมาะสมที่จะเป็นการบรรเลงเดี่ยวด้วยจึงจะใช้ได้ แท้จริงแล้วการบรรเลงเดี่ยวนั้นก็จะต้องมีทั้งโทน-รำมะนา ฉิ่ง หรือปี่พาทย์ก็จะต้องมีกลองสองหน้ามาประกอบในการเดี่ยว ไม่ใช่การเล่นคนเดียว ผู้ที่จะเดี่ยวได้นั้น จะต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ ประการแรก รู้ทำนองเพลงที่ครูได้ตบแต่งขึ้นไว้อย่างไพเราะและวิจิตรพิสดารสมที่จะบรรเลงอวดได้ ประการที่สอง ผู้บรรเลงมีความแม่นยำ จดจำทำนอง เม็ดพรายและวิธีการที่ครูผู้แต่งได้ประดิษฐ์ไว้นั้นอย่างถี่ถ้วนทุกประการ ประการที่สาม ผู้บรรเลงมีความสามารถบรรเลงดนตรีชนิดนั้น ๆ ได้ตามที่ครูผู้แต่งได้ประดิษฐ์ไว้ ไม่ว่าจะโลดโผนหรือพลิกแพลงเพียงได้ ก็สามารถทำได้ถูกคล่องแคล่วไม่บกพร่อง การบรรเลงโดยทางหรือทำนองที่ได้แต่งและผู้บรรเลงได้บรรเลงตามที่ได้ว่าไว้นี้ครบถ้วนแล้วจึงจะเรียกว่าเป็นการบรรเลงเดี่ยว (มนตรี ตราโมท, 2540 : 32) นอกจากนี้เพลงเดี่ยวยังต้องเกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์คือ ประการที่หนึ่ง เพื่อแสดงความสามารถและความจำของนักดนตรีที่มีต่อการบรรเลงเครื่องดนตรีนั้นได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ ประการที่สอง

เพื่ออวดฝีมือของนักดนตรี เนื่องจากเพลงเดี่ยวเป็นการรวบรวมเทคนิคการบรรเลงรูปแบบต่าง ๆ ไว้อย่างครบถ้วน ประการที่สามเพื่อแสดงไหวพริบปฏิภาณ และภูมิปัญญาทางดนตรีของผู้ประดิษฐ์ทำนองว่ามีความวิจิตรพิสดารมากน้อยเพียงใด ประการที่สี่ เพื่อแสดงสำนวนกลอนในบทเพลงว่ามีความไพเราะคมคายและสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด โดยจะมีการประดิษฐ์ทำนองให้มีความเหมาะสมกับการใช้เทคนิคของแต่ละเครื่องมืออย่างชัดเจน เพลงเดี่ยวที่นิยมเดี่ยวในปัจจุบันได้แก่ เพลงเดี่ยวกราวใน สองชั้น เพลงเดี่ยวแขกมอญ สามชั้น เพลงเดี่ยวพญาโศก สามชั้น เพลงเดี่ยวลาวแพน เป็นต้น (สงัด ภูเขาทอง, 2532 : 101-110)

เพลงเดี่ยวจึงเป็นเพลงสำคัญที่เกิดขึ้นด้วยประการข้างต้นนี้ ผู้ที่จะกระทำได้ก็จะต้องมีฝีมือ มีความรู้ ความสามารถ รวมถึงผู้ที่จะประพันธ์เพลงเดี่ยวนั้นก็จะต้องมีสิ่งเหล่านั้นเช่นกัน จึงจะทำเพลงเดี่ยวออกมาได้ดี ทั้งนี้เพลงที่นิยมนำมาเดี่ยว ก็จะมีลักษณะเป็นเพลงที่ประกอบขึ้นจากทางพื้น เช่น เพลงแขกมอญ เพลงพญาโศก เพลงประกอบการแสดง เช่น เชิดนอก หรือเพลงเดี่ยวขั้นสูง เช่น ทยอยเดี่ยว กราวใน (พิชิต ชัยเสรี, 2557 : 54) ซึ่งในลักษณะของการนำเพลงทางพื้นมาประพันธ์เป็นเพลงเดี่ยว หากพิจารณาจากเพลงที่โบราณจารย์ได้ประพันธ์ไว้แล้วนั้น จะพบว่ามักจะมีทำนองหลักหรือสารัตถะที่สำนวนมีความซ้ำไปซ้ำมา ตกแต่งทำนองบ้าง เปลี่ยนบันไดเสียงบ้าง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถสำแดงความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์ที่จะตกแต่งทำนองให้พิสดารต่างกันไป เช่น เพลงพญาโศก เพลงสารถี เพลงพญาครวญ

เพลงพญาครวญ สามชั้น ทางธรรมดาเป็นของเก่า นัยว่า พระประดิษฐไพเราะ (ครูมีแขก) แต่งขึ้น และให้ความหมายของเพลงในเชิงปลื้มอกปลื้มใจกับการได้พบกับบุคคลอันเป็นที่รักที่คิดถึงและครวญหา หลังจากจากกันไปเป็นเวลานาน เมื่อได้กลับมาพบกันอีกครั้งจึงเหมือนกับการสิ้นชีพแล้วเกิดขึ้นใหม่ (มนตรี ตราโมท, 2523 : 422)

ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์ (2557 : 426) กล่าวว่า เพลงพญาครวญ สองชั้น เป็นทำนองของเก่าสมัยอยุธยา เป็นเพลงท่อนเดียว รวมอยู่ในเพลงเรื่องพญาโศก ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 6 เพลง ได้แก่

1. พญาฝัน
2. พญาโศก
3. ท้ายพญาโศก

4. พญาตรึก

5. พญารำพึง

6. พญาครวญ

เนื้อร้องของพญาครวญ สามชั้นนี้ แสดงความหมายถึงความคร่ำครวญถึงการจากกันแล้วได้พบกันใหม่ มีทั้งน้ำตาแห่งความดีใจ ความเศร้า ความคิดถึง ดังเนื้อร้องจากเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ว่า

เห็นพระน้องทรงโศกกันแสงไห้ สวมสอดก่อนไว้แล้วรับขวัญ
เหมือนตายแล้วเกิดใหม่ได้พบกัน อย่าโศกศัลย์นักเลยกัลยา

จากความนิยมในการบรรเลงเดี่ยวขิมทำให้ผู้ประพันธ์ได้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานการประพันธ์ทางเพลงเดี่ยวสำหรับขิมขึ้นมาโดยได้กำหนดบทเพลงพญาครวญ สามชั้น ในการนำโครงสร้างของบทเพลงนี้มาประพันธ์ทางเพลงสำหรับเดี่ยวขิม เพื่อนำไปสู่การศึกษา วิเคราะห์บทเพลงในเชิงลึกและจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในแวดวงดนตรีไทยต่อไป

การประพันธ์ทางเดี่ยวขิม เพลงพญาครวญ สามชั้น

แม้ว่าเพลงพญาครวญ สามชั้น จะเป็นเพลงที่มีผู้นิยมนำมาประพันธ์เป็นทางเดี่ยว ในหลายเครื่องมือ ทั้งเครื่องสายและปี่พาทย์ แต่ในการสังเกตของผู้ประพันธ์นั้น ทางเดี่ยวขิมเพลงนี้ พบเห็นได้น้อย ด้วยเหตุผลว่า ขิม เป็นเครื่องตีที่ทำเสียงเอื้อนคล้ายเสียงมนุษย์ได้ไม่เท่าเครื่องเป่าหรือเครื่องสี แต่จะฉายรูปไปในทางเครื่องที่จะต้องสำแดงจริตความดัง กังวาน ความสะบัดสะบิ้ง ดังที่ รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี (2557 : 54) ได้กล่าวถึงลักษณะการเดี่ยวของเครื่องดนตรีต่าง ๆ ไว้ว่า

> *“....ทั้งหมดนี้ ก็เป็น เพราะเครื่องที่อาจเอื้อนเสียงคล้ายมนุษย์ เช่น เครื่องเป่า เครื่องสี แต่พวกเครื่องตี เช่น ฆ้องวง ระนาดทุ้มที่จะให้ออดอ้อนดังปี่ดังซอ นั้นเห็นจะไม่ใช่วิสัย ผู้ที่มิได้อยู่ในวงการดนตรีไทย เมื่อฟังระนาดทุ้มเดี่ยวพญาโศกก็จะฮือฮาว่าทำไมไม่โศกเหมือนที่ได้ยินจากซอด้วงดังนี้เป็นต้น แท้จริงแล้ว 2 เที่ยวของเครื่องตีเหล่านี้ก็ทำมาจากทำนองปกติอันเป็นเนื้อแท้ของเพลงนั้น ๆ เช่นกัน หากแต่ท่านแต่งให้คล้อยตามอัตลักษณ์ของเครื่องมือ เช่น ทุ้มนั้นต้องฉายรูปไปทางพิศวง*

หรือเพลิศ ฆ้องวงใหญ่เป็นหลักฐานโอ่อ่าแจ่มจ้าดัง ระฆังทิพย์ ฆ้องเล็กดัดจริตดีดดิ้นค้อนควัก สะบัดสะบิ้งจำนรรจา ล้วนเป็นภูมิปัญญาตามขนบไทย...”

ทางเดี่ยวขิมเพลงพญาครวญ สามชั้น จึงพบเห็นผู้ประดิษฐ์ทางขึ้นจำนวนน้อย ผู้ประพันธ์จึงได้สร้างสรรค์ทางเดี่ยวขิม เพลงพญาครวญ สามชั้นนี้ขึ้น เพื่อนำเสนอความงดงามของทำนองเพลงพญาครวญ สามชั้น ผ่านเครื่องมือประเภทเครื่องตี ที่จะสำแดงอารมณ์ ความรู้สึก ที่แตกต่างออกไป โดยมีแนวคิดในการประพันธ์ทางเดี่ยวขิมพญาครวญ สามชั้น แบ่งเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

1. แรงบันดาลใจในการประพันธ์

ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ทางเดี่ยวเพลงพญาครวญ สามชั้นนี้ขึ้นด้วยมูลเหตุคือ ต้องการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของความคิดถึง ครวญหา และความตื้นตันใจที่ได้พบกับคนรักที่พรากจากกันมานาน เหมือนตายแล้วเกิดใหม่ ดังที่โบราณจารย์ท่านได้กล่าวไว้ ซึ่งจะมีทำนองในลักษณะโอดและพันอย่างละ 1 รอบ แต่จะไม่ครวญเฉกเช่น การเดี่ยวอย่างซอ ขลุ่ย หรือ ปี่

ต้นแบบของเพลงมาจากทางเดี่ยวขิม มาจากทางเดี่ยวขิมของครูมนตรี ตราโมท ซึ่งปรากฏอัตลักษณ์ในหลายบทเพลง เช่น เพลงสุรินทราหู เพลงนกขมิ้น โดยทางขิมของครูมนตรี ตราโมทนั้น เป็นทางขิมที่มีความไพเราะ โดยจะเน้นการบรรเลงตีให้ครบทุกเสียง ใช้มือที่เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม ตัวอย่างเช่น

ร ม ร –	ร – – –	– – – –	– – – –	– – ร ม	ซ ม ร –	ร ม ร –	ร – – –
– – – ท	– ท ล –	– – ล ซ	ท ล ร ท	ล ท – –	– – – ท	– – – ท	– ท ล –
– – – –	– – – ซ	ร ม – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – ซ

ต่อมาทางบรรเลงขิมนี้ ครูศิลปี ตราโมทได้สืบทอดให้กับทายาทและลูกศิษย์ของท่าน ซึ่งผู้ประพันธ์บุคคลหนึ่งที่ได้รับการสืบทอดทางขิมจากครูศิลปี ตราโมทโดยตรง ทั้งในด้านการบรรเลงขิมตั้งแต่เพลงพื้นฐานจนไปถึงเพลงเดี่ยวขิมขั้นสูงสุด (สุวิวรรธ์น ลิมปชัย, 2561)

2. ลักษณะวิธีการประพันธ์

ในการประพันธ์ทางเดี่ยวขิมเพลงพญาครวญ สามชั้น ผู้ประพันธ์ใช้วิธีการประพันธ์เพลงในลักษณะ “ขนบภักดิ์สบสมัย” ซึ่งรองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ได้อธิบายเกี่ยวกับขนบภักดิ์สบสมัยไว้ว่า

> *“ในช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองของศึกษิตสมัยนี้เอง คีตกวีทั้งปวงก็ยังตามรักษาลักษณาการสืบอยู่อย่างภักดีแต่วัฒนธรรมนั้นมีชีวิตขึ้นชื่อว่าชีวิตก็ย่อมจะคงที่เฉยนิ่งอยู่ไม่ได้มีอันต้อง พลวัตเคลื่อนไหวอยู่ร่ำไปดนตรีก็เช่นกันในระหว่างที่ยังภักดีต่อขนบศึกษิตอยู่นั้นคีตกวีก็ อาจจะปรับแปรบทประพันธ์ของตนคล้อยตามสมัยนิยมที่บังเกิดขึ้นเป็นช่วง ๆ เช่น นิยมแต่ง เป็นสำเนียงภาษานิยมแต่งปกปิดรากทำนองเดิม นิยมแต่งเป็นดอกเป็นสร้อย นิยมแต่ง พรรณนาธรรมชาติ ทั้งนี้ก็ยังคงรักษาขนบศึกษิตอยู่เช่นเดิม ตัวอย่างที่ไม่ค่อยจะได้ กันนักก็คือการนิยมแต่งมือฆ้องเป็นทางเก็บ จึงกล่าวได้ว่า คีตกวีประเภทศึกษิตอนุรักษ์และ ขนบภักดิ์สบสมัยดังกล่าวนี้ยังคงเป็นพวกเดียวกันอยู่นั่นเอง”* (พิชิต ชัยเสรี, 2557: 3)

โดยผู้ประพันธ์มีการศึกษาหลักการประพันธ์เพลงเบื้องต้น รวมถึงศึกษาทำนองหลักไปจนถึงสารัตถะความเป็นเพลงพญาครวญ สามชั้น โดยเพลงพญาครวญ สามชั้น มีทั้งสิ้น 3 บันไดเสียง ได้แก่ บันไดเสียงเพียงออล่าง (ซ ล ท x ร ม) บันไดเสียงเพียงออบน (ด ร ม x ซ ล) บันไดเสียงทางนอก (ร ม ฟ x ล ท) ใช้หน้าทับปรบไก่ สามชั้น มี 6 จังหวะหน้าทับ และการศึกษาอัตลักษณ์การทำทางเดี่ยวขิมในแบบของครูมนตรี ตราโมท จากนั้นจึงเริ่มประพันธ์ทางเดี่ยวขิมเพลงพญาครวญ สามชั้น ซึ่งรายละเอียดจะอรรถาธิบายต่อในหัวข้อถัดไป

3. ทางเดี่ยวขิมเพลงพญาครวญ สามชั้นและกลวิธีที่ปรากฏในบทเพลง

สัญลักษณ์ในการอ่านโน้ตขิม

1. สัญลักษณ์ แทนการตีสะบัด 3 เสียง
2. สัญลักษณ์ แทนการตีขยี้
3. สัญลักษณ์ แทนการกรอแบบเสียงเดียว

เกริ่น

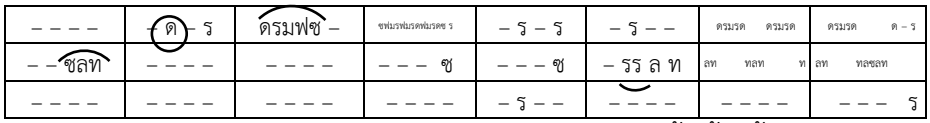

ในการประพันธ์ทางเดี่ยวขิม เพลงพญาครวญ สามชั้นนั้น ขึ้นต้นด้วยวรรคเกริ่น 1 บรรทัด ตามขนบการเดี่ยวเพลงจำพวกพญาที่มักนำครึ่งจังหวะสุดท้ายมาเป็นส่วนนำ โดยใช้กลวิธีสะบัดขึ้นเพลง เพื่อเรียกความสนใจจากผู้ฟัง และจึงขยี้ จากนั้นบรรเลงด้วยเสียงลักษณแบบ “จาว” จากนั้นจึงขยี้ช่วงท้ายเพื่อส่งเข้าสู่เนื้อเพลง

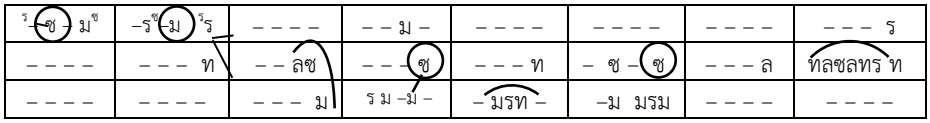

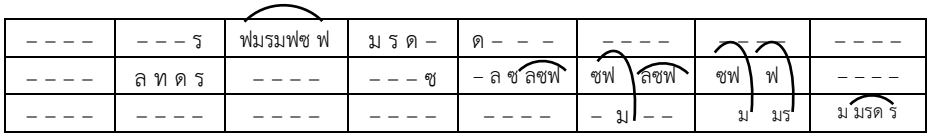

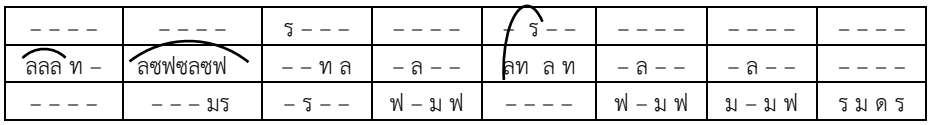

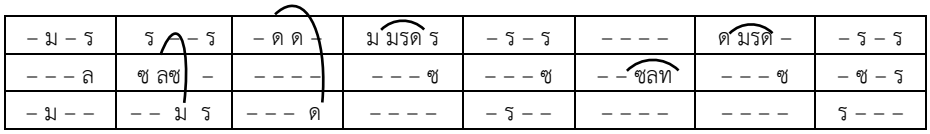

จากนั้นในประโยคที่ 1 - 3 ใช้กลวิธีสะบัดและขยี้ในหนึ่งห้อง ในประโยคที่ 2 มีการสะบัดไล่เสียงลง ซึ่งเป็นกลวิธีที่ปรากฏในทางเดี่ยวขิมเพลงอื่น ๆ มาจนถึงท้ายประโยคที่ 3 จึงเริ่มตีอย่างปกติ และประโยคที่ 4 ซึ่งทำนองหลักซ้ำกับเกริ่น แต่ใช้วิธีการแตกต่างกันเพื่อสร้างความหวานของทำนองเพลง และใช้เสียงกรอของขิมในการสร้างอารมณ์อย่างความครวญหาจากทำนองตัวอย่าง ดังนี้

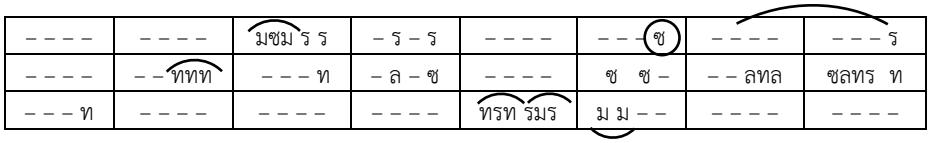

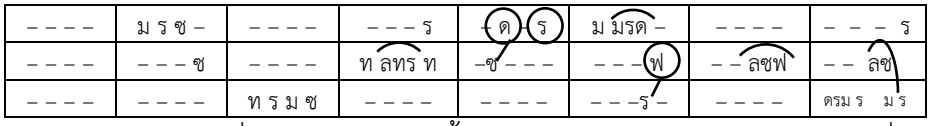

ในประโยคที่ 5 - 6 ของเพลงนั้น หากสังเกตตามทำนองหลักของเครื่องดนตรีนั้น จะพบว่า มีทำนองในลักษณะเดียวกันกับประโยคที่ 1 - 2 หากแต่ผู้ประพันธ์สำแดงการบรรเลงให้เห็นถึงกลวิธีพิเศษของขิม เช่น การกรอ การสะบัด การขยี้ตัวโน้ตให้ฉายออกมาในรูปแบบที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของการบรรเลงเดี่ยวขิม และในทำนองได้มีการบรรเลงที่เรียบง่ายเป็นทำนอง “จาว” เพื่อยังคงให้สื่ออารมณ์ถึงความครวญ ความคิดถึง เพื่อสำแดงความเป็นขิมได้อย่างครบถ้วน

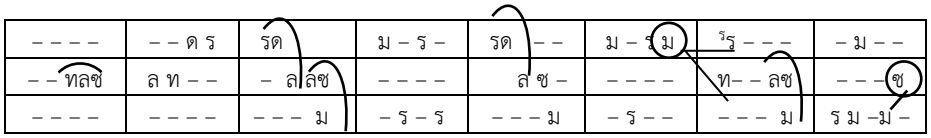

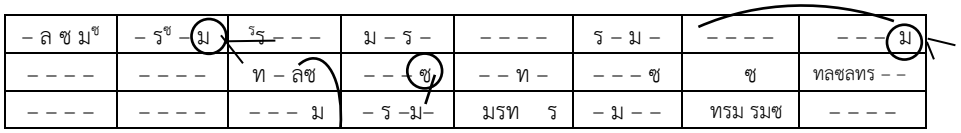

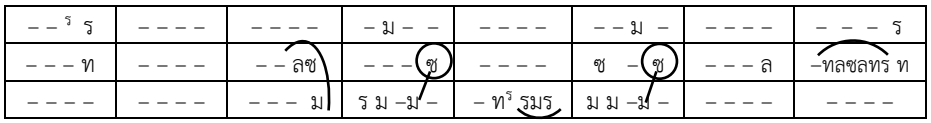

ประโยคที่ 7 - 9 นำการบรรเลงอย่างขิม ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพที่มีช่วงเสียงมากกว่าหนึ่งช่วงเสียง จึงสามารถทำเสียงที่บรรเลงสลับกันระหว่างช่วงเสียงสูงและช่วงเสียงต่ำได้ ในช่วงนี้จึงนำกลวิธีนี้มาใช้เพื่อสำแดงความเป็นขิมในเพลงพญาครวญสามชั้น

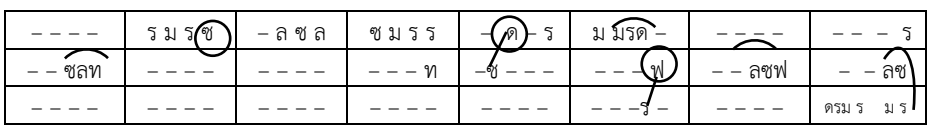

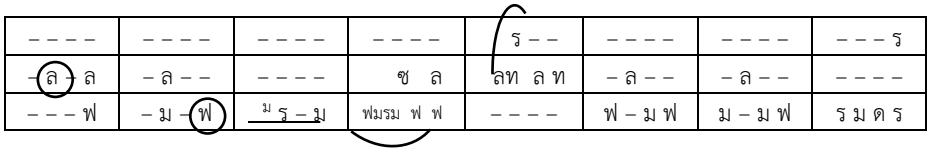

– – – –	– ด – ร	รมร ซ ร	รซม มรด	– – – –	ร – – –	– – – –	– – – ร
– – ซลท	– – – –	– – – –	– – – ซ	ซซซ – ซ	– ซ ซลท	ทลซ ซลท	ลซลทดร
– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – ร –	– – – –	– – – –	– – – –

ประโยคที่ 10 - 12 เป็นประโยคที่ทำนองหลักเหมือนกับประโยคที่ 2 - 4 ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ทางเดี่ยวนี้โดยยังคงลูกตกไว้อย่างครบถ้วน ตกแต่งทำนองในลักษณะกึ่งกรอกึ่งเก็บ เพื่อให้ทำนองช่วยส่งจังหวะสำหรับการบรรเลงในทางเก็บต่อไป สังเกตได้ในประโยคที่ 11 วรรคหลัง ใช้การบรรเลงอย่างปกติ และในประโยคที่ 12 ลดทอนกลวิธี เหลือเพียงการสะบัดเท่านั้น

ในส่วนของการบรรเลงทางเก็บ ซึ่งเป็นรอบที่ 2 ของการบรรเลง ผู้ประพันธ์สร้างสรรค์ให้บรรเลงทางเก็บตามขนบการบรรเลงเดี่ยว คือบรรเลงในรูปแบบทำนองเก็บตลอดทั้งรอบที่ 2 ตกแต่งด้วยเทคนิคของขิมตามที่ศักยภาพของขิมพึงกระทำได้ เช่น การใช้กลวิธีสะบัดดังปรากฏในตัวอย่างประโยคที่ 1 - 3

– – – –	– – – –	มซม ร –	รมร–ร – –	ทท–ท –	ร – ม –	รร – ร–	– – ล –
– – – –	– – ทททท	– – – ท	–ท–ทลซ	– ท – –	– – – ซ	– – – –	ซ ล –ท
– – –ท	– – – –	– – – –	– – – –	– – – ร	– ม – –	– ร – ซ	– – – –

มซม ร –	มร– – –	– – – –	– – – –	– – ดร	ม ร ด–	– – – –	– – – –
– – – ท	– ท ล ซ	ซลซลท ล	ลทลทร ท	ล ท – –	– – – ซ	ทลซ –ซ	ล ท ด ร
– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – ร –	– – – –

– – – –	– – – –	ร – – –	– – – –	– – – –	ร – – –	– – ร –	– – – ร
ลลล ล ท	ลซฟซฟ –	– – – –	ล – – –	ลทร ล ท	– ท ล –	–ลท–ทล	ลทล– –
– – – –	– – – มร	– – ล ร	– ร ม ฟ	– – – –	– – – ฟ	ฟ – – ฟ	– ฟมร –

การใช้การตีสลับระหว่างเสียงสูงและเสียงต่ำ ดังปรากฏตัวอย่างในประโยคที่ 9

ร – ร –	ร – ร –	– ล – ซ	– ม – ร	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –
– – – –	– – – –	ซ – ซ –	ซ – ซ –	ล ซ ลลล	ล ท ลลล	ท ล ทททท	ท ร ทททท
– ท – ร	– ม – ร	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –

และการขยี้ทั้งบรรทัด ดังปรากฏในประโยคที่ 10

ร – ร –	– ร – –	– – – –	– – – –	– – – –	มรซรมรด–	ร – ร –	– – – –
–ลทรทล–ท	ลซทลทล–	ซ – ซ –	– ซลทซลท	ลซลทลท–	– – – ท	–ทลซ–ซลท	ลซลททดร
– – – –	– – – ซ	–รมร–ซมซ	รม – – –	– – – ดร	– – – –	– – – –	– – – –

ลักษณะทำนองของเพลงพญาครวญ สามชั้น หากพิจารณาตามทำนองหลักของบทเพลง จะสังเกตเห็นได้ 2 ประการ คือ 1. การใช้บันไดเสียง ซ ล ท x ร ม x และการลงเสียงลูกตกเสียง เร ทำนองในวรรคเพลงนี้สร้างอารมณ์ของบทเพลงให้ความอ่อนหวาน 2. การใช้ลักษณะทำนองที่ซ้ำไปมา มีการวนกลับในจุดใดจุดหนึ่งและกลับมาตั้งทำนองใหม่ และก็วนกลับไปที่เดิมอีก ทำนองในลักษณะนี้ ผู้ประพันธ์เห็นว่า จะเป็นทำนองที่แสดงถึงความคร่ำครวญ มีทั้งความทุกข์ ความเศร้าเคล้ากันไปกับความคิดถึงที่ได้กลับมาพบกันอีก ตัวอย่างจากทำนองเพลงดังนี้

– – มฺ มฺ	– มฺ – –	รฺ รฺ – –	ดฺ ดฺ – –	ซ ซ – –	ล ล – –	ท ท – –	ดฺ ดฺ – รฺ
– ม – –	– ซ – ร	– – – ล	– – – ซ	– – – ล	– – – ทฺ	– – – ด	– – – ร

– – – ท	– – ล ท	– รฺ – ท	– ล – ซ	– ม – –	ร ร – –	ซ ซ – –	ล ล – ท
– ทฺ – –	– ซ – –	– ร – ทฺ	– ลฺ – ซฺ	– ทฺ – ลฺ	– – – ซฺ	– – – ลฺ	– – – ทฺ

– รฺ – ท	– ล – –	ซ ซ – –	ลฺ ลฺ – ทฺ	– ดฺ – รฺ	ม ร – –	– – ล ท	– – ดฺ รฺ
– ร – ทฺ	– ลฺ – ซฺ	– – – ลฺ	– – – ทฺ	– ซ – –	– – ดฺ ท	ล ซ – –	ล ท – –

– ท – –	ล ฟ – –	– – – ร	– – ม ฟ	– – ล ท	รฺ ท – –	ล ท – –	ล ฟ – –
– – ล ฟ	– – ม ร	– ลฺ – –	– ร – –	– ฟ – –	– – ล ฟ	– – ล ฟ	– – ม ร

ภาพที่ 1 การใช้ลักษณะทำนองในบันไดเสียง ซ ล ท x ร ม x และลูกตกเสียง เร

- - มำ มำ	- มำ - -	รำ รำ - -	ดำ ดำ - -	ซ ซ - -	ล ล - -	ท ท - -	ดำ ดำ - รำ
- ม - -	- ซ - ร	- - - ล	- - - ซ	- - - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ร
- - - ท	- - ล ท	- รำ - ท	- ล - ซ	- ม - -	ร ร - -	ซ ซ - -	ล ล -ท
- ท - -	- ซ - -	- ร - ท	- ล - ซ	- ท - ล	- - - ซ	- - - ล	- - - ท
- รำ - ท	- ล - -	ซ ซ - -	ล ล -ท	- ดำ - รำ	ม ร - -	- - ล ท	- - ดำ รำ
- ร – ท	- ล - ซ	- - - ล	- - - ท	- ซ - -	- - ดำ ท	ล ซ - -	ล ท - -
- ท - -	ล ฟ - -	- - - ร	- - ม ฟ	- - ล ท	รำ ท - -	ล ท - -	ล ฟ - -
- - ล ฟ	- - ม ร	- ล - -	- ร - -	- ฟ - -	- - ล ฟ	- - ล ฟ	- - ม ร

- - มำ มำ	- มำ - -	รำ รำ - -	ดำ ดำ - -	ซ ซ - -	ล ล - -	ท ท - -	ดำ ดำ - รำ
- ม - -	- ซ - ร	- - - ล	- - - ซ	- - - ล	- - - ท	- - - ด	- - - ร
- - - ท	- - ล ท	- รำ - ท	- ล - ซ	- ม - -	ร ร - -	ซ ซ - -	ล ล -ท
- ท - -	- ซ - -	- ร - ท	- ล - ซ	- ท - ล	- - - ซ	- - - ล	- - - ท
- รำ - ท	- ล - -	ซ ซ - -	ล ล -ท	- ดำ - รำ	ม ร - -	- - ล ท	- - ดำ รำ
- ร – ท	- ล - ซ	- - - ล	- - - ท	- ซ - -	- - ดำ ท	ล ซ - -	ล ท - -

- - - ดำ	- - รำ รำ	- - - มำ	- - รำ รำ	- มำ - มำ	- รำ - -	ท ท - -	ล ล - ซ
- - - ด	- ร - -	- - - ม	- ร - -	- ซ - ม	- ร - ท	- - - ล	- - - ซ

- - ล ล	- ท - ล	- ซ - ท	- ร - ซ	-ท ล ซ	- ร - -	ซ ซ - -	ล ล -ท
- ล - -	- ท - ล	- ซ - ท	- ล - ซ	-ท ล ซ	- ล - ซ	- - - ล	- - - ท

- รำ – มำ	- รำ - -	ท ท - -	ล ล - ซ	- ม - -	ร ร - -	ซ ซ - -	ล ล -ท
- ร – ม	- ร - ทฺ	- - - ลฺ	- - - ซฺ	- ทฺ - ลฺ	- - - ซฺ	- - - ลฺ	- - - ทฺ

- รำ - ท	- ล - -	ซ ซ - -	ลฺ ลฺ -ทฺ	- ดำ - รำ	ม ร - -	- - ล ท	- - ดำ รำ
- ร – ทฺ	- ลฺ - ซฺ	- - - ลฺ	- - - ทฺ	- ซ - -	- - ดำ ท	ล ซ - -	ล ท - -

- ท - -	ล ฟ - -	- - - ร	- - ม ฟ	- - ล ท	รำ ท - -	ล ท - -	ล ฟ - -
- - ล ฟ	- - ม ร	- ลฺ - -	- ร - -	- ฟ - -	- - ล ฟ	- - ล ฟ	- - ม ร

- - มำ มำ	- มำ - -	รำ รำ - -	ดำ ดำ - -	ซ ซ - -	ล ล - -	ท ท - -	ดำ ดำ - รำ
- ม - -	- ซ - ร	- - - ล	- - - ซ	- - - ล	- - - ทฺ	- - - ด	- - - ร

ภาพที่ 2 การใช้ทำนองซ้ำในเพลง

ลักษณะข้างต้นนี้เป็นการซ้ำของทำนองเพลง โดยผู้ประพันธ์ได้กำหนดสัญลักษณ์ในลักษณะของการซ้ำของทำนองเพลงคือ การตีกรอบสี่เหลี่ยมด้วยเส้นกรอบเส้นทึบ และเส้นกรอบเส้นประ โดยผู้ประพันธ์ได้ตกแต่งวิธีการบรรเลงทางเดี่ยวให้แตกต่างออกไปจากทำนองที่ซ้ำเดิม เพื่อฉายกลเม็ดเด็ดพลายของเพลงให้เกิดความแตกต่าง ยกตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง ทำนองหลัก

- รำ - ท	- ล - -	ซ ซ - -	ลฺ ลฺ -ทฺ	- ดำ - รำ	ม ร - -	- - ล ท	- - ดำ รำ
- ร – ทฺ	- ลฺ - ซฺ	- - - ลฺ	- - - ทฺ	- ซ - -	- - ดำ ท	ล ซ - -	ล ท - -

- ท - -	ล ฟ - -	- - - ร	- - ม ฟ	- - ล ท	รำ ท - -	ล ท - -	ล ฟ - -
- - ล ฟ	- - ม ร	- ลฺ - -	- ร - -	- ฟ - -	- - ล ฟ	- - ล ฟ	- - ม ร

ตัวอย่างที่ 1 การประพันธ์ทางเดี่ยวขิม

– – – –	– – –ร	ฟมรมฟซ ฟ	ม ร ด –	ด – – –	– – – –	– – – –	– – – –
– – – –	ล ท ด ร	– – – –	– – – ซ	– ล ซ ลซฟ	ซฟ ลซฟ	ซฟ ฟ	– – – –
– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– ม – –	ม มร	ม มรด ร

– – – –	– – – –	ร – – –	– – – –	– ร – –	– – – –	– – – –	– – – –
ลลล ท –	ลซฟซลซฟ	– – ท ล	– ล – –	ลท ล ท	– ล – –	– ล – –	– – – –
– – – –	– – – มร	– ร – –	ฟ – ม ฟ	– – – –	ฟ – ม ฟ	ม – ม ฟ	ร ม ด ร

ตัวอย่าง ทำนองหลัก

- ร̣ - ท	- ล - -	ซ ซ - -	ล̣ ล̣ -ท̣	- ด̣ - ร̣	ม ร - -	- - ล ท	- - ด̣ ร̣
- ร – ท̣	- ล̣ - ซ̣	- - - ล̣	- - - ท̣	- ซ - -	- - ด̣ ท	ล ซ - -	ล ท - -

- ท - -	ล ฟ - -	- - - ร	- - ม ฟ	- - ล ท	ร̣ ท - -	ล ท - -	ล ฟ - -
- - ล ฟ	- - ม ร	- ล̣ - -	- ร - -	- ฟ - -	- - ล ฟ	- - ล ฟ	- - ม ร

ตัวอย่างที่ 2 การประพันธ์ทางเดี่ยวขิม

– – – –	ร ม ร ซ	– ล ซ ล	ซ ม ร ร	– ด – ร	ม มรด –	– – – –	– – – ร̣
– – ชลท	– – – –	– – – –	– – – ท	ซ – – –	– – – ฟ	– – ลซฟ	– – ลซ
– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– – – ร	– – – –	ดรมร ม ร

– – – –	– – – –	– – – –	– – – –	– ร – –	– – – –	– – – –	– – – ร
– ล – ล	– ล – –	– – – –	ซ ล	ลท ล ท	– ล – –	– ล – –	– – – –
– – – ฟ	– ม – ฟ	ม ร – ม	ฟมรม ฟ ฟ	– – – –	ฟ – ม ฟ	ม – ม ฟ	ร ม ด ร

เพลงพญาครวญ สามชั้น เป็นเพลงที่มีผู้นำไปประพันธ์เพลงเดี่ยวหลายท่านด้วยกัน เช่น พระประดิษฐ์ไพเราะ (มี ดุริยางกูร) ครูสิน ศิลปบรรเลง พระยาภูมีเสวิน (จิตร จิตตเสวี) หลวงไพเราะเสียงซอ (อุ่น ดูริยะชีวิน) ครูเทียบ คงลายทอง และศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์

สรุป

เพลงพญาครวญ สามชั้น มีทั้งสิ้น 3 บันไดเสียง ได้แก่ บันไดเสียงเพียงออล่าง (ซ ล ท x ร ม) บันไดเสียงเพียงออบน (ด ร ม x ซ ล) บันไดเสียงทางนอก (ร ม ฟ x ล ท) จัดได้ว่าเป็นเพลงที่กลุ่มเพลงเดี่ยวขั้นสูง ทางเดี่ยวขิมเพลงพญาครวญ สามชั้นนี้ ประพันธ์ขึ้นจากแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์เพลงพญาครวญ สามชั้นในรูปแบบทางเดี่ยวขิม ซึ่งไม่นิยมปรากฏให้เด่นชัด เนื่องด้วยขิมเป็นเครื่องที่ผู้คนมักคิด

ว่าไม่สามารถสร้างความเศร้าหรือครวญได้อย่างเครื่องที่สามารถเลียนเสียงมนุษย์ได้ แต่ขิมก็สามารถสร้างอารมณ์ความรู้สึกผ่านความเป็นขิมได้เป็นอย่างดี โดยผู้ประพันธ์เลือกวิธีการประพันธ์ทางเดี่ยวในรูปแบบขนบภักดิ์สบสมัย ยึดตามขนบธรรมเนียมการพิจารณาทำนองหลักและลูกตก รวมถึงอัตลักษณ์การบรรเลงขิมของครูมนตรี ตราโมท ตกแต่งทำนอง เม็ดพรายต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับขิม เช่น การใช้กลวิธีสะบัด สะเดาะ ขยี้ การตีสลับช่วงเสียง มุ่งหวังให้เป็นเพลงพญาครวญที่สร้างสุนทรียะและความสำเริงแก่ผู้รับฟังได้อย่างสมบูรณ์

บรรณานุกรม

ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์. (2557). **สารานุกรมเพลงไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

พิชิต ชัยเสรี. (2557). **การประพันธ์เพลงไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนตรี ตราโมท. (2540). **ดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาการ.** กรุงเทพฯ: มติชน.

มนตรี ตราโมท และวิเชียร กุลตัณฑ์. (2523). **ฟังและเข้าใจเพลงไทย. ในอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนทรงสุขภาพ (นายแพทย์ทรง บุณยะรัตเวช) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันเสาร์ที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยเขษม.

สมชาย เอี่ยมบางยูง. (2554). **ขิมในระบบการศึกษาไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี มหาวิทยาลัยมหิดล.

สงัด ภูเขาทอง. (2532). **การดนตรีและทางเข้าสู่ดนตรีไทย.** กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

สุวิวรรธ์น ลิมปชัย. (2561). **การสร้างสรรค์ทางเดี่ยวขิมเพลงพญาโศก สามชั้น ตามรูปแบบการบรรเลงของครูมนตรี ตราโมท (A Creative work, Thang Diew Khim in Phayasok Song A case study of Montri Tramod)**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

อัศนีย์ เปลี่ยนศรี. (2555). **พินิจดนตรีไทย (ชุดสารัตถะดนตรีไทย).** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หมายเหตุ สามารถรับชมการบรรเลงทางเดี่ยวขิมเพลงพญาครวญ สามชั้น จากคิวอาร์โคดด้านล่างนี้